

211 . Vălenii de Mureș | Comuna: Brâncovenesti | Județ: Mureș | Punct: Biserica reformată | Anul: 2005

Anul: 2005

Cod RAN: 115940.03

Perioade: Preistorie, Evul Mediu, Perioada modernă

Epoci: Preistorie, Evul Mediu, Perioada modernă

Categorii sit: Civil, Religios, ritual și funerar

Autori: Zoltán Soós

Instituții: Muzeul Județean Mureș

Raport

Săpăturile arheologice de la Vălenii de Mureș au vizat partea estică și nord-estică a bisericii reformate. Biserica reformată este situată pe partea dreaptă a râului Mureș, pe o terasă a acestuia. Pe parcursul secolelor edificiul a suferit multe transformări, schimbându-se și orientarea tradițională folosită în evul mediu adică E-V, astăzi fiind orientată N-S. Transformarea bisericii a avut mai multe etape, reconstruirea fiind cauzată, pe de o parte de creșterea numărului enoriașilor, iar pe de altă parte de cutremure puternice care au afectat structurile medievale. Reorientarea bisericii se datorează și spațiului îngust pe axa E-V, o extindere relativ sigură se putea realiza numai pe axa N - S.

Până la începutul secolului XX putem spune că urmele bisericii medievale au dispărut, dar în anii 70, au ieșit la iveală fresce medievale, care au fost restaurate în 2002. Fresca păstrată se află pe arcul de triumf a bisericii medievale, care acum face parte din zidul estic al bisericii. Pentru mărirea spațiului din biserică zidurile de N și de S ale bisericii medievale au fost demolate, iar fosta fațadă vestică și arcul de triumf au fost înglobate în zidurile moderne. Intrarea în biserică de pe latura vestică este de fapt locul intrării medievale - din păcate nu s-au păstrat ancadrame de ușă sau fereastră. Singurul element medieval păstrat este tabernacolul care a fost rezidit și se află sub arcul de triumf.

Turnul s-a construit pe latura sudică a bisericii în anii 1880.

Identificarea frescei care reprezintă Bunavestire, ne-a ușurat identificarea locului altarului medieval. Aceasta se află pe latura estică a bisericii actuale în afara acestuia, deci cercetarea se putea face fără să împiedice folosirea bisericii de către enoriași.

A doua zonă cercetată se află la 30 m NE de biserică reformată. Aici se află o curie nobiliară păstrată parțial cu elemente arhitectonice gotice. Prin cercetarea zonei bisericii am încercat să stabilim dacă este vreo legătură între conac și biserică, adică să aflăm dacă biserică era inițial o biserică particulară, construită de proprietari, donatori.

Secțiunile și casele pentru cercetarea arheologică au fost amplasate după cum urmează:

- S1, situată pe partea estică a bisericii, orientată E-V, având dimensiunile de 10 x 2,5 m.
- C1, lângă conac pe latura nordică a acestuia, având dimensiunile de 7 x 3,5 m.
- C2, lângă conac pe latura vestică a acestuia, având dimensiunile 4 x 4 m.

S1 - Secțiunea se desparte în două părți cu stratigrafii diferite: este o diferență între stratigrafia aflată în fostul altar și stratigrafia solului aflat în afara acestuia. În partea interioară a fostului altar am distins mai multe nivele de umpluturi moderne, până la adâncimea de 1,60 m.

Stratul superior era compus din sol brun cu mult mortar, bucăți de cărămidă, având o grosime de aproximativ 0,30 m. Sub acest nivel se aflau mai multe lentile formate din diferite umpluturi moderne (sec. XX), până la adâncimea de 1,60 m. Sub umpluturile moderne am identificat o criptă de sec. XVIII, care a

fost umplută cu pământ în anii 1950, deci nu am reușit să stabilim adâncimea originală a criptei. În stratigrafia altarului singura excepție a fost solul de lângă fundația altarului medieval identificat. Aici s-a păstrat pe o distanță de cca. 0,80 m de la fundație stratigrafia originală, medievală. S-a păstrat nivelul de călcare la -0,40 m față de nivelul actual, peste care foarte probabil era așezat un pavaj. Chiar pe suprafața acestui nivel s-a păstrat o lentilă de mortar, aceasta fiind stratul de construcție. Stratul de sub nivelul de călcare avea o grosime de aproximativ 0,40 m pe profilul nordic, fiind compus din sol brun lutos amestecat cu pietre și mortar, iar pe profilul sudic, care se află la numai 2,5 m de aceasta, stratul mergea jos până la primul rând de piatră a fundației, adică tot șanțul de fundare era umplut cu acest sol brun lutos amestecat. Pe profilul sudic la adâncimea de 1,26 m a apărut un sol galben lutos, care este de fapt solul viu și în care a fost săpat șanțul de fundare, care avea adâncimea de 1,80 m față de nivelul de călcare actual.

La 6 m E de zidul estic al bisericii actuale a apărut fundația altarului vechi. La E de aceasta, între carourile 7-10, stratigrafia era mai simplă. Aici am distins trei straturi, cel superior fiind identic cu stratul dintre carourile 1-6, adică un sol brun cu mult mortar și bucăți de cărămidă care provin din demolarea altarului vechi, având o grosime între 0,10-0,25 m. Sub acest strat se afla o dărâmtură cu mortar și bolovani de râu, care reprezintă nivelul de construcție a altarului, având o grosime de cca. 0,30 m. Al treilea strat era solul viu galben lutos, care conținea boabe de mortar în partea superioară, cca. 0,40 m, sub care era solul viu. Pe partea estică a fundației solul viu a apărut la -1,48 m.

C1 era situată pe latura nordică a conacului. Am stabilit că în jurul conacului s-a făcut o umplutură de aproximativ 1,50 m în perioada barocă, cu ocazia renovării clădirii. Așadar stratul superior de umplutură avea o grosime de cca. 1,40 m, din care partea superioară de 0,40 m era umplutură modernă, din sec. XIX.

Sub -1,40 m în c. 4-5/C-D, a apărut un strat gros de arsură, având formă circulară, care era locul de ardere al pavajului medieval folosit la conac. După ceramica și fragmentele de cahle adunate, stratul de arsură se datează în prima jumătate a sec. XVI. Tot aici am găsit multe elemente de pardoseală care aveau formă de pișcot, majoritatea fiind bucăți rupte sau rebuturi. Stratul de arsură avea o grosime de aprox. 0,20 m. La adâncimea de -1,65 m a apărut solul viu galben lutos.

C2 era situat pe latura vestică a conacului medieval. Stratul superior era format dintr-un strat brun amestecat cu resturi menajere, având grosimea de 0,76 m, din sec. XX. Sub aceasta am identificat un strat format din sol brun cu multe bolovani de râu, având grosimea de 0,65 m, provenit din demolarea părții vestice a conacului și cantități însemnate de var provenite de la renovarea conacului din sec. XVIII.

Sub acest strat se afla o umplutură nisipoasă având grosimea de 0,55 m, sub care la adâncimea de 1,96 m se afla un strat lutos galben având grosimea de 0,30 m. Nivelul următor este format dintr-o umplutură nisipoasă cu bolovani de râu, având grosimea de 1 m, care este urmat de un alt strat de umplutură groasă de 0,90 m. La adâncimea de 4,40 m apare podeaua medievală a pivniței, făcută din lut galben bine bătut (o secure și un fragment ceramic asigură o datare aproximativă în sec. XV), are grosimea de 0,10 m, iar la -4,50 m apare solul viu, un sol ocru lutos.

În S1 între c. 6-7, am identificat fundația altarului bisericii medievale, făcută din piatră de râu și legată cu mortar de calitate mai slabă, care, desigur, era înlocuit cu un mortar de calitate în elevație. Zidul are o grosime de 1 m, o formă semicirculară, ceea ce ne permite să datăm construcția bisericii undeva în perioada romanului târziu, goticului timpuriu. După curățirea zidului am constatat prezența a două fisuri pe fundație, dintre care una era foarte gravă, efectiv zidul și fundația erau rupte în două și s-a creat o crăpătură de cca. 0,05-0,10 m în fundație, deci probabil elevația era grav avariată. Foarte probabil aceste distrugerii au dus la demolarea altarului și au fost provocate de cutremur.

Un alt edificiu identificat era cripta descoperită în altarul vechi. După cum reiese din stratigrafie aceasta, cu excepția zonei de lângă fundația altarului, era răvășită, fără stratigrafie însemnată, cu umpluturi provenite din sec. XX. Umpluturile moderne au fost aduse cu ocazia umplerii criptei baroce. Deși cripta a fost umplută cu pământ din cauza tasării a rămas un gol de cca. 0,20 m între umplutură și bolta criptei; așadar am putut măsura dimensiunile criptei aflând și lățimea altarului medieval, deoarece cripta mergea de la zid la zid. Cripta avea o lățime de 4 m și o lungime de aprox. 4,50 m pe axa E-V.

Demolarea altarului a provocat probleme la bolta criptei, care acum era expusă apei de ploaie, și o parte

din boltă a cedat. Ca urmare, terenul prezenta pericol continuu pentru enoriași și s-a hotărât umplerea criptei. După cronică locală de la parohie am aflat că în sec. XIX erau două construcții importante: în 1833, când biserica a fost prelungită spre N; în anii 1880 biserica a fost prelungită spre S și s-a construit turnul.

Din păcate nu avem date despre demolarea altarului, dar credem că aceasta s-a întâmplat odată cu prelungirea bisericii spre N, adică în jurul anului 1833. Desigur prelungirea bisericii spre N era un răspuns pentru demolarea altarului medieval avariat grav de un cutremur. După demolarea acestuia, biserica ar fi devenit neîncăpătoare pentru comunitate, deci era necesar ca în același timp să fie prelungită biserica spre N.

Prin C2 am urmărit verificarea legăturii ruinelor aflate la V de clădirea existentă a conacului. Am stabilit că ruinele aflate la V de conac făceau parte din clădirea medievală, aici fiind a treia cameră. Conacul urmărește planimetria tipică a goticului târziu, câte trei sau patru camere aliniate în șir, la construcțiile mai mari exista încă o aripă, deci planimetria era în formă de L. La Văleni conacul avea trei camere, clădirea era orientată E-V, cu fațada principală spre S.

Am stabilit că adâncimea și nivelul de călcare din pivnița identificată în C2 corespund cu nivelul pivniței existent sub părțile folosite ale conacului. Am stabilit că latura estică a fost demolată cândva în sec. XVIII, încă din motive necunoscute - s-ar putea să fi fost avariata de un cutremur. Zidul pivniței și al fundației au o grosime de 1,50 m, era construit din bolovani de râu și legat cu mortar de calitate foarte bună.

Obiectele din fier erau cuie folosite la structurile de lemn, respectiv acoperiș sau schelă. Mărimea lor variază de la 5 cm la 20 cm și apar în toate straturile aparținând sec. XV-XVIII.

Un obiect de fier deosebit este o secure din sec. XV, păstrată în nivelul medieval din pivnița conacului (C2, c. 4/B), la o adâncime de -4,50 m în lutul galben, care era podeaua pivniței. Securea are (dimensiunile: L=15 cm; l=6 cm la cap, respectiv l=3,5 cm la coadă) era introdusă într-un mâner din lemn și se folosea la prelucrarea lemnului, probabil la confecționarea covatelor, vaselor și farfuriilor din lemn.

Materialul osteologic provine din umpluturile moderne ale pivniței din C2 și din umplutura exterioară din C1. Materialul osteologic modern (sec. XVII-XVIII) provine de la următoarele specii: ovine, suine, păsări (găină).

Materialul ceramic descoperit în cetate se încadrează cronologic după cum urmează:

- ceramică medievală - sec. XIV-XV - majoritatea ceramicii medievale provine din C1 stratul de umplutură de deasupra vetrei. Fragmentele ceramice medievale erau puține și atipice.

- ceramică modernă - sec. XVI-XVII - fragmentele ceramice provin din C1, respectiv C2. În C1 am identificat fragmente de ceramică de uz comun, de culoare roșie și maro, câteva fragmente cu smalt. În C2 în umplutura pivniței am găsit două oale reîntregibile de sec. XVII (caroul 4/B-C, -1,60 m), având culoarea maro închis, cu ardere secundară la exterior - ceramică de uz comun - și un ulcior reîntregibil (4/B-C, -1,80 m) cu smalt verde închis în exterior. Din păcate lipsesc buza și mânerul.

În S1 am identificat puține fragmente de ceramică preistorică atipică, de uz comun.

Prin săpăturile arheologice de la Vălenii de Mureș din 2005 am reușit să identificăm altarul medieval a bisericii astăzi reformat, care avea dimensiunile de 6 x 4 m și se termina semicircular, cel puțin la nivel de fundație. Urmează la anul să cercetăm și zona sacristiei, deoarece rădăcinile arborilor tăiați din jurul bisericii, au afectat fundațiile existente.

În altarul medieval al bisericii am identificat o criptă construită foarte probabil din sec. al XVIII-lea, având dimensiunile de 4,5 x 4 m. Nu am reușit să stabilem cine a construit și cine este înmormântat aici - probabil după golirea criptei se va putea face o analiză antropologică. Din păcate cripta era răvășită în al doilea război mondial.

În zona conacului am identificat a treia cameră de pe latura estică, care avea pivniță dedesubt. Dat fiind caracterul redus a cercetărilor (fiind o săpătură preventivă) nu am reușit să stabilem relații directe între conac și biserică, deși probabil familia nobiliară Bánffy, proprietarul domeniilor din valea superioară a Mureșului, a finanțat în evul mediu parțial construcția bisericii. Stilul de construcție diferă în materialul folosit la fundații: la conac se folosește un mortar de calitate pentru construcția fundațiilor, aici fiind nevoie de o

stabilitate mult mai mare din cauza pivniței adânci, iar la biserică fundația era legată cu mortar lutos de calitate mult inferioară. Materia primă era aceeași la ambele clădiri: bolovani de râu. Fundația legată slab nu a rezistat cutremurelor, enoriașii fiind nevoiți să demoleze altarul avariat.

Informații suplimentare online

[Raportul 3544 din cronica.cimec.ro](#)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](#)
